

БЕЛОГРАДЧИК – ГРАДЪТ НА НА ПРИКАЗНИТЕ ВИДЕНИЯ: МАЛКО ИЗВЕСТЕН ТЕКСТ НА СТИЛИЯН ЧИЛИНГИРОВ

Б. В. ТОШЕВ

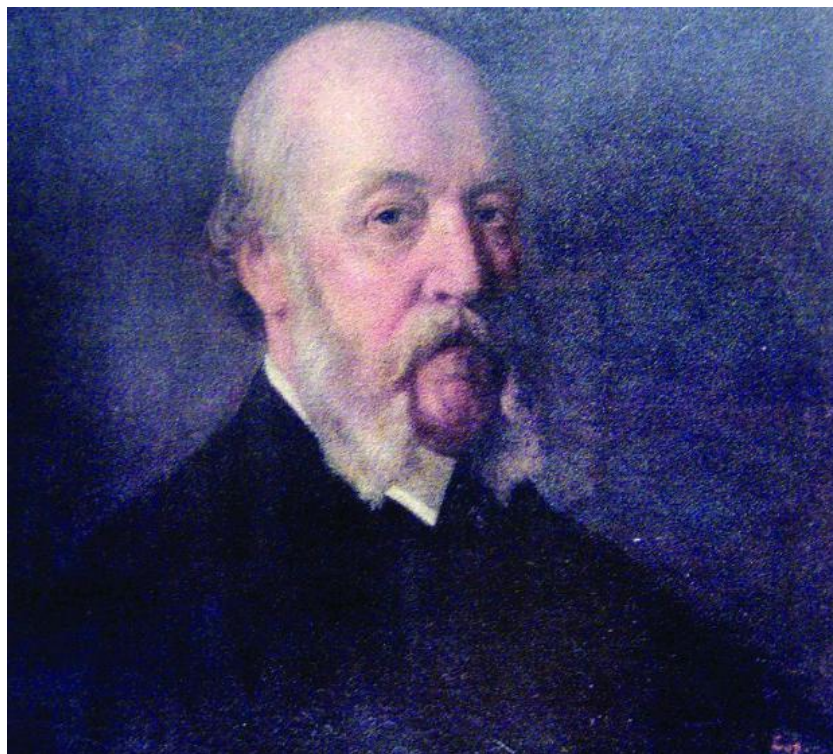
Abstract. This article revives a little known text about Belogradchik and its surroundings, written by the Bulgarian writer Stilian Chilingirov, and published in Pavel Deliradev's book "Bulgarian Geographical Reader" (1943). In the past, Stilian Chilingirov was an eminent author and publicist, now entirely forgotten. Some data about the Belogradchik mining syndicate, presented by Joseph Kenarlektdji from London, are also presented.

Keywords: Belogradchik, Chilingirov, Deliradev, Kenarlektdji, Zelenigrad

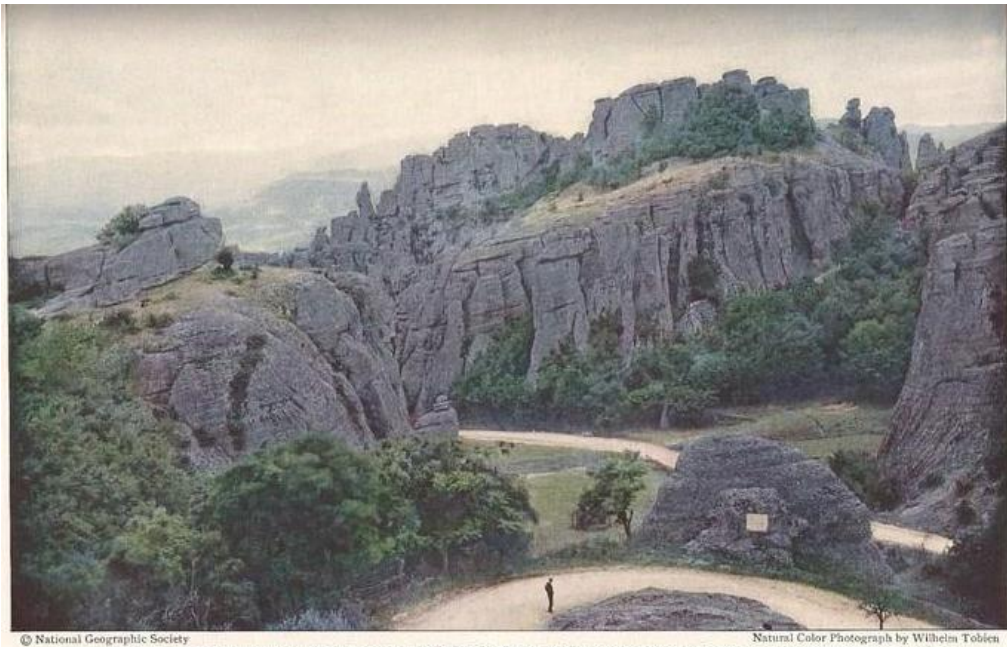
Белоградчик в очите на Стилиян Чилингиров (1943)

Каниц описва скалите на Белоградчик, които мнозина българи наричат Диар-бекир, така:

„Месечината току що бе изгряла. Пред очите ни се разкри величествена гледка. Месечината осветли нах-великото творение на Всевишния – Белоградчишките скали. Но мога ли да опиша аз този вълшебен скалист мир? Когато се доближава това море от гигантски скали, душата не може да не бъде поразена и вцепенена от мощното впечатление, което изпитва. В долната си част червените скалисти пластове сърчат в дълга проточена редица, като дървета в някоя гигантска алея. А в горната част, която стига до 200 метра височина, стърчат разнообразни фантастични фигури, сякаш къщи на развален град, в безпорядък натрупани кули, палати, обелиски, кораби, човечи и животни. Като гледа човек тая дивна вълшебна панорама, неволно си спомня арабската приказка за произхода на вкаменения град Триполи“ (Kanitz, 1882).

Феликс Каниц (1829-1904)

Дефилето (Williams, 1932)

Адолф-Жером Бланки (1798-1854)

А пътешественикът Бланки, по-рано от Каниц, пише така: „С белоградчишките скали не могат да се сравни нито проходът Олиум в Прованс, нито проходът Панкорб в Испания, нито най-дивният и живописен кът на Алпите и Пиринеите“ (Blanqui, 1845).

Същите впечатления са извлекли и редица други чужденци. Само нам – на българите – не са могли да се наложат природните причуди на този град на приказните видения. Казвам приказни, защото само колективната народна фантазия, която векове наред е насложавала причуда след причуда, би могла да постигне това, което природата в продължение също на толкова време е създала. Белоградчишките скали са дело не на замисъл, а на творческа стихия. Те, като измислица и като действителност, са възможни само там, гдето една свърхсила трупа и насложява елементите на красотата, без да дири друго, освен тяхната първична хармония. Детайлите се чупят, за да се прояви цялото. Затова и всяко на тия скали не може да не развали предварително общото впечатление, защото, безсилно да предаде цялото из един път, то бездруго ще се залови за неговото разлагане на съставните му части. А да се предаде с човешки думи общият изглед на това толкова дивно създание на природата, ще каже да се изпишат безбройно много възкликателни, от които всяка една да означава една стотна о секундата на преживяванията всред тези красоти.

Тъкмо над града са скалите. Те първи се хвърлиха в очите ми и тях искам да видя най-първом отблизо. Пътят е лесен – направо по улицата, после на ляво и аз съм между тях. Но от тук гледката им се губи. Ала хубостта им не се губи – мени се само нейният характер: романтичното отстъпва на героичното.

Аз се покачвам по рътлината на запад, минавам покрай предния крепостен рид и спирам на западния му край. От ляво малка врата в рида, която води в крепостта, от дясно – скала със зид на върха си, който

й придава изгледа на кула, а отпред – процеп от скали и стръмен наклон, обрасъл с дървета.

И, отдъпнал се малко настрана, аз се унасям в гледката пред мене. Тъкмо пред очите ми се повдига няколко десетки метра скала. Обхваната от всички страни с поглед, тя приема горе фигурата на изправен върху борда на парахода английски адмирал. Лицето му, продълговато и остро, е обърнато право на запад, каточели от залеза на слънцето иска да предугади времето на урешния ден.

Но погледне ли се малко настрана, до тила му се очертава мила женска главица с диадема върху разкошна прическа.

От дясната страна на подножието се въззема като из вълни непълният бюст на друга фигура с разплакано лице и отворена уста. До нея завършва групата образи на свинкс с малка корона на глава ... От ляво се очертава току що изкопана антична група. Тя прилича на мъж, гледан откъм гърба, с малко дете в лявата ръка. Лицето на мъжа е обърнато към града.

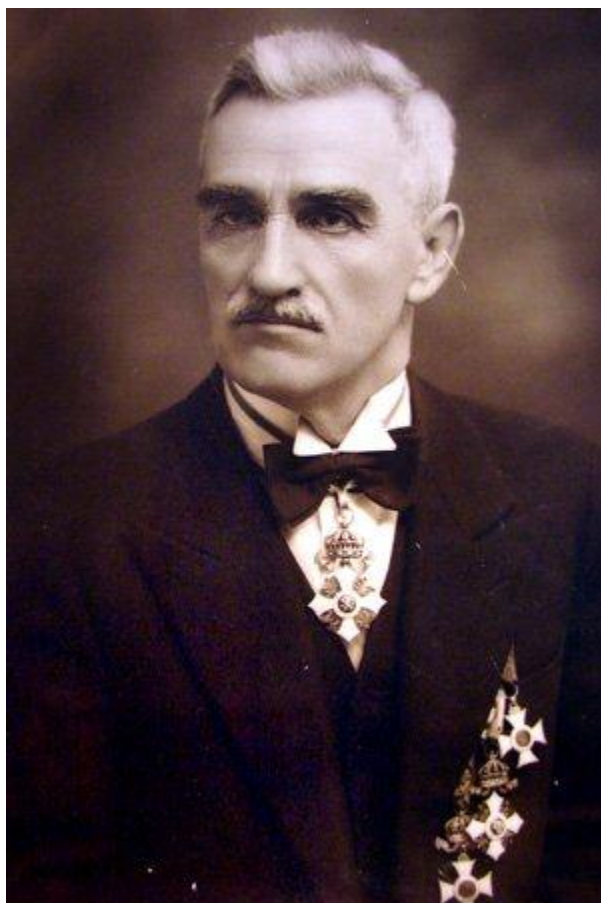
Латинското кале

Малко на юго-изток се подават островърхи ридове, повдигнали се като вълните на разбушувано море. Най-близките от тях, долу обрасли със зеленина, наподобяват група стилизирани вълни. Тъкмо срещу бюстовете пък се виши голяма пирамида, в подножението на която се отделя един правилен конус. Няколко метра пред пирамидата изпъква висока стройна фигура с образа на булдог и с ръце плътно скръстени на гърдите. Тя каточе се е наклонила малко назад, за да облекне гръб на камъка зад нея. До тая фигура се подава друга, прилична на жена, с кокетно прстегната талия, с дълга фуста и със шапка и кок, покрила глава чак до раменете. Групата се завършва с два масива, върху които се издигат скалите на кале, наречено латинско. Стълбите към него, полусъборени и стръмни, правят суетни моите усилия да се покача по тях. Но аз излизам на пътя, който минава покрай латинското кале, и пред мене се открива една от най-дивните гледки, които може да съзерзава някога човек. Пред погледа сияят, като привикани на тържество, три реда планински вериги, нажитени с пъстра премяна. Горе гъста зелена гора покрива сивината на техните скали, а отдолу по склоновете им се редят фигурите на една необозрима шахматна дъска с безредно разпилени по нея пиончета от самотни дървета. На предния план, тъкмо пред дола, се повдигат сякаш със желание да надникнат в калето, голи скали, които напомнят на Трапезица при Търново. Долината, малка и гиздава, наречена Зелениград, напълно заслужава името си. И през тези юлски горещини тя се краси с цветовете на първа пролет. В ляво от нея се нареждат сградите на малко имение, което примамва за тих отдих след големия празник на душата в тази ненагледна природа.

Кой е Стилиян Чилингиров?

Стилиян Чилингиров (1881-1962) е известен, но днес забравен, писател, историк, етнограф, общественик – „последният възрожденец“.

Той е председател на Съюза на Българските писатели (1941-1944), председател на Съюза на българските читалища и директор на Народния етнографски музей (от 1923 г.). Чилингиров е низвернат от комунистическия режим след 1944 г. и неговото творчество е обявено за „посредствено и без значими литературни постижения“. Книгите му са забранени.

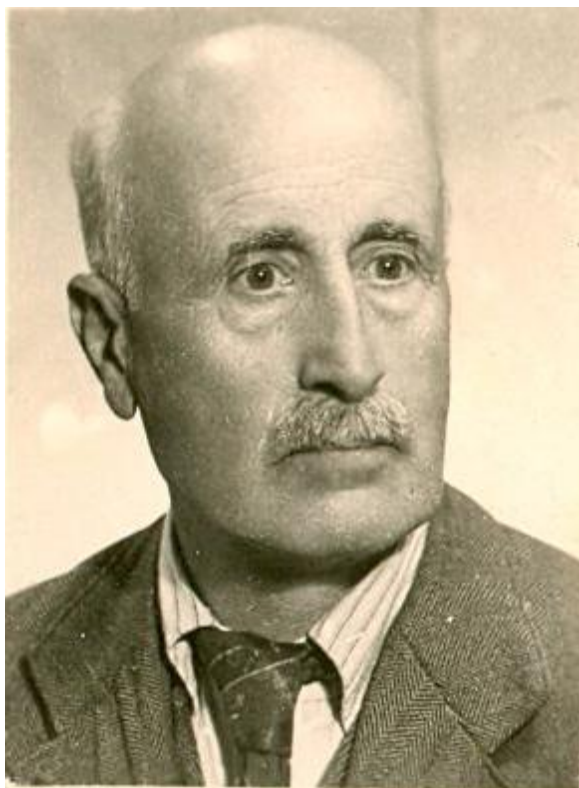

Стилиан Чилингиров (1881-1962)

Зелениград и Йосиф Кенерлиджи

Имението в Зелениград, за което пише Чилингиров, е на Йосиф Кенерлиджи [Josef Kenarlekđji] (1879, Лондон – 1964, Белоградчик). Той е дошъл в България като представител на Belogradchik Exploration

Syndicate Ltd и е останал в Белоградчик до края на дните сред семейството си – съпруга Екатерина и дъщери Роза Кенерлиджи, учител по химия и д-р Люси Кенерлиджи, лекар – гинеколог.

Josef Kenarlekdji (1879- 1964)

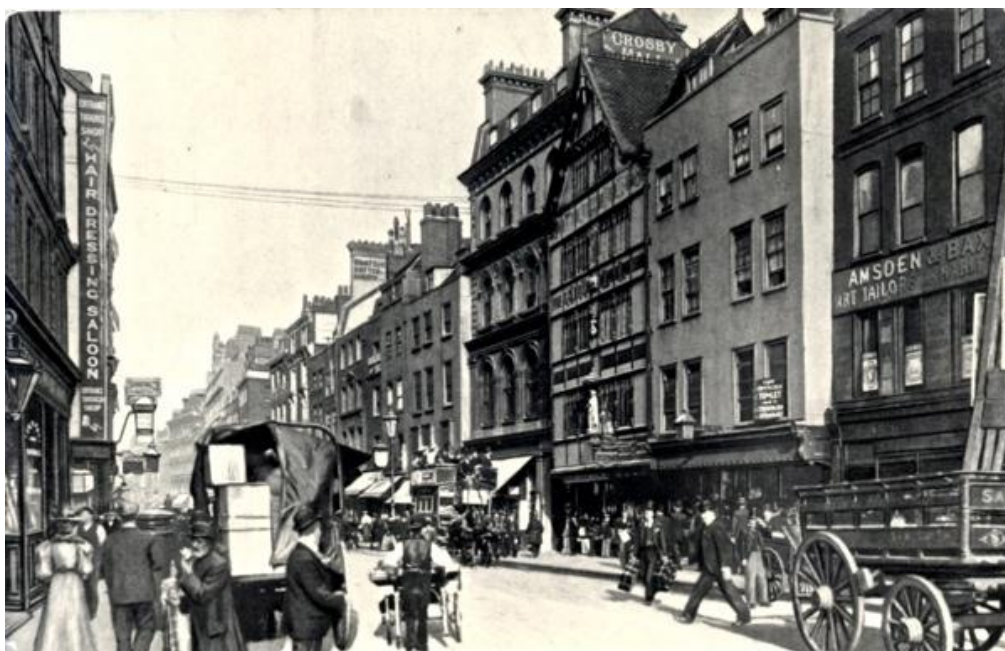
Ето едно сведение от Кралските архиви на Велокобритания:

Belogradchik Exploration Syndicate Ltd, Directors: W.H. Fowler (Chairman), J. Kenarlekdji and V.P. Canil. **Office:** A.Thorp. 57, Bishopsgate, London, UK.

Това дружество е заличено от търговския регистър на Обединеното Кралство на 14 юли 1916 г. (*The London Gazette*, 14 July 1916, p. 7000). Има и второ съобщение за заличаване дружеството, пак в *London Gazette*, но от 24 октомври 1916 г., p. 10300 (вж. факсимилето по-долу)

solidation) Act, 1908], that the names of the undermentioned Companies have been this day struck off the Register, and such Companies are hereby dissolved:—

A. Bruno and Company Limited.
A. Everington Limited.
A. J. Syndicate Limited.
A. M. Cinema Company Limited.
A. N. Cross Limited.
A. S. Development Syndicate Limited.
A. U. E. Syndicate Limited.
Accra and General Trust Limited.
Acme Mines Limited.
Addiscombe (Croydon) Picture Theatre Company Limited.
Adplant Limited.
Africander Limited.
Akim Cocoa and Rubber Estates Limited.
Aladdin Lamp Syndicate Limited.
Albion Assurance Company Limited.
Alcazar Picture Theatre (Finchley) Limited.
Alexandra's Limited.
Alton Park Estate Company Limited.
Anglo-African Cinema and Trading Company Limited.
Anglo Arabian Syndicate Limited.
Anglo-Grecian Maritime Trust Limited.
Anglo-Russian Petroleum Company Limited.
Anglo-Trinidad Oilfields Syndicate Limited.
"Ann Grace" Flat Company Limited.
Antimors Limited.
Ardee Syndicate Limited.
Argentine and Uruguay Agency Company Limited.
Arnold & Co. Limited.
Art Film Company Limited.
Atlas Anti Friction Metal Company Limited.
Au Dé Rouge Limited.
Australian Freeholds Development Limited.
Auto-Cycle Co-operative Association Limited.
Automatic Branding and Cutting Machine Company Limited.
Automatic Stove (Parent Company) Limited.
Auto Supply Company Limited.
B. L. Syndicate Limited.
B. O. F. Syndicate Limited.
B. S. Boring Syndicate Limited.
Bagdad-Bassrah Concessions Limited.
Barray Syndicate Limited.
Bates (Stanley) Limited.
Bath & Co. Limited.
Bath Super-Aëration Limited.
Baturité Rubber and Trading Company Limited.
Becker Steel Company Limited.
Belogradchik Exploration Syndicate Limited.
Berry & Hartley Limited.
Biofix Limited.
Bishop & Company Limited.

57, Bishopsgate, London, 1907¹⁾

Йосиф Кенерлиджи освен с важната си роля в индустриалното развитие на града има и друг много важен принос в историята на Белградчик. През 1918 г. той е посрещнал и съпровождал Henry Baerlein (1875-1960) в неговата мисия по установяване на границите на победената в Първата световна война България (Giles, 1930). Берлайн, английски публицист и автор, в 1918 г. - военен, е пристигнал в Белградчик, за да установи дали неговото население е с българско самознание. Той е пътувал със съпругата си и е бил посрещнат радушно от белградчишкото гражданство и военните власти. На снимките подолу²⁾, Берлайн е с английската военна униформа, до него най-често е съпругата му, а Йосиф Кенерлиджи, преводачът, е зад или до него, висок, слаб, с мека шапка.

БЕЛЕЖКИ

1. Днес улицата е с променен облик и сградата с офиса на Белоградчишкото минно дружество вече не съществува.

2. Тези снимки са любезно предоставени за първо публикуване от г-жа Роза Кенерлиджи (Томова), дъщеря на Йосиф Кенерлиджи.

ЛИТЕРАТУРА

Чилингиров, С. (1943). Белоградчик – градът на приказните видения (с. 126-128). В: Делирадев, П. *Българска географска христоматия*. София: Хемус.

Blanqui, A.-J. (1845). *Voyage en Bulgarie*. Paris: W. Coquebert.

Giles, F.L. (1930). Boundary work in the Bakans. *Geographical J.*, 75, 300-310.

Kanitz, F. (1882). *Donau-Bulgarien und der Balkan I*. Leipzig: Gebhardt & Willsch.

Williams, M.O. (1932). Bulgaria, farm land without a farmhouse. *National Geographic Magazine*, 62(2), 185-218.

✉ Professor B. V. Toshev
University of Sofia
1 James Bourchier Blvd.
1164 Sofia, BULGARIA
E-Mail: toshev@chem.uni-sofia.bg